

Driemaandelijks tijdschrift
Jaargang XXX nr 3 – 2012
Afgiftekantoor Turnhout 1
www.taxandriavzw.be

België – Belgique
P.B.
2300 Turnhout 1
8/4722
P708501

Taxandria Nieuws

Ledenblad van Taxandria,
Koninklijke Geschied- en Oudheidkundige
Kring van de Antwerpse Kempen v.z.w.

Woord vooraf

Beste Taxandrialeden,

Met de start van het nieuwe schooljaar komt ook het *Taxandrialeven* opnieuw op kruissnelheid. We nodigen u graag uit voor maar liefst vijf *eigen*, uiteenlopende activiteiten en een hele resem andere cultuurhistorische zaken in Turnhout en de Kempen. Zo draagt onze Kring een steentje bij tot het welslagen van dit cultuurjaar in Turnhout.

Verder kan u in deze nieuwsbrief ervaren dat Taxandria meer is dan een leverancier van lectuur en lezingen. De voorbije maanden is het sociale aspect van onze vereniging nog meer dan anders in de verf gezet. Meerdere mensen kwamen naar ons toe met interessante erfgoedvragen of deden ons een aanbod van oude spullen. De nocturne van juni in de tuin van het Taxandriamuseum kende een overweldigend succes. Niet zozeer de geschiedenis of lange toespraken, maar wel de gemoedelijke gesprekken stonden centraal. En dat schept een band...

Begin juli ontving u het Jaarboek. Hopelijk voldoet de inhoud aan uw wensen. Ingesloten zat ook een overschrijvingsformulier om het lidgeld te betalen. Willen diegenen die op de adressticker een gele markering hebben staan, a.u.b. hun lidgeld overmaken? De gegevens vindt u op de voorlaatste pagina van deze nieuwsbrief. Alvast vriendelijke dank.

Bert Hendrickx
voorzitter

Hoogmoerheide in Merksplas, augustus 2012

Open Monumentendag 2012 in de Sint-Pieterskerk, 350 jaar Le Royer orgel. Voorbeschouwing bij het unieke concert 'DAG DER TOORN'

Het Le Royer orgel is een monument van orgelbouw uit de 17de eeuw van de hand van de gelijknamige Gentse orgelbouwer. Het speelde een niet te onderschatten rol in het Turnhoutse muzikleven. Daarvan getuigt het recent herontdekte kapittelarchief, dat zich momenteel in het Turnhoutse Stadsarchief bevindt.

Tallose muziekhandschriften voor het orgel kwamen na jaren verblijf in bestofte kisten, terug boven water. Ondertussen is het onderzoek naar de herkomst en betekenis ervan afgerond. **Op Open Monumentendag 2012, zondag 9 september**

presenteren wij in de Sint-Pieterskerk alvast de bevindingen in een **drietal korte lezingen** (telkens 15 minuten) die als voorbeschouwing dienen op het unieke concert 'Dag der Toorn' dat op woensdag 26 september plaatsvindt.

PROGRAMMA zondag 9 september:

- 13u30: Stephanie Beghein (UA - Centrum voor Stadsgeschiedenis) *Turnhouts Muzikleven in en rond de Sint-Pieterskerk in de 17de en 18de eeuw*
- 14u30: Klaas Jaap van der Meijden (Resonant vzw) *Herkomst en betekenis van muziekarchief van de Sint-Pieterskerk*
- 15u30: Nico Declerck (Organist Sint-Pieterskerk) *Betekenis van het muziekarchief voor het Le Royer orgel*

Daarnaast kan u ook de interactieve tentoonstelling over het muziekarchief in de kerk bezoeken.

Al deze activiteiten vormen de aanloop naar een uniek concert:

DAG DER TOORN woensdag 26 september 2012, 20.15 uur in de Turnhoutse Sint-Pieterskerk

- Petrus Hercules Brehy · *De Profundis*
- Antonius Belcier · *Requiem*
- Joseph-Hector Fiocco · *Commendations*
- Joseph-Hector Fiocco · *Requiem*
- Sebastien-Joseph Robson · *Dies Irae*

Barokmuziek, inderdaad. Maar niet zomaar de zoveelste uitvoering van een pronkstuk. Voor één keer worden deze werken opnieuw uitgevoerd op de plaats waar ze oorspronkelijk voor werden gecomponeerd. Muziekzender Klara neemt het concert op voor volgende generaties, maar wij nodigen u uit om deze reis in de tijd van op de eerste rij mee te maken.

Kaarten voor het concert zijn te verkrijgen via **De Warande**:
<http://www.warande.be/>

Een organisatie van Provincie Antwerpen & Festival van Vlaanderen i.s.m met Kerkraad Sint-Pieterskerk, Vzw Octave, De Warande, Turnhout 2012 vzw, Taxandria vzw, Tram 41 - Stadsarchief Turnhout, Resonant vzw, UA/Centrum voor Stadsgeschiedenis en Erfgoedcel Noorderkempen.

Voordracht Lut Dubois als nieuw bestuurslid

Op de bestuursvergadering van 14 mei werd mevr. Lut Dubois voorgedragen als bestuurslid van Taxandria. De officiële goedkeuring volgt nog tijdens de Algemene Vergadering van 2013.

Lut Dubois is gehuwd met Marc Engelen, moeder van twee kinderen en woont in Turnhout. Als licentiaat in de geschiedenis (RUG) is ze leerkracht geschiedenis in het Sint-Pietersinstituut. Ze volgde eveneens een opleiding als diplomate en bibliothecaris aan de Universiteit van Antwerpen

Dit jaar gidst zij in het Taxandriamuseum de tentoonstelling 'Turnhout Terminus Turnhout Centraal' en in het Speelkaartemuseum.

We zijn opnieuw verheugd een energiek en geëngageerd bestuurslid te mogen verwelkomen!

Zondag 16 september:
Cultuurmarkt in de Gemeentestraat

Zoals de voorbije jaren zal Taxandria aanwezig zijn op de cultuurmarkt om de werking van de Kring te tonen en te promoten. Als je wil weten wat het thema dit jaar is, moet je zeker eens langskomen! Tot dan?

Zondag 7 oktober: Historische wandeling naar de Turnhoutervoorde

Op **zondag 7 oktober om 14 uur** organiseert de Geschiedkundige Kring Taxandria in samenwerking met **Regionaal Landschap Kleine en Grote Nete** een wandeling naar de vermoedelijke locatie van de Turnhoutervoorde. De wandeling zal vertrekken vanaf **Perron 7**, de vroegere tramhalte op Grote Baan te Ravels, het verlengde van de Steenweg op Ravels. Gezien vanuit Turnhout ligt Perron 7 aan de overkant van het kanaal. De locatie is vanuit Turnhout ook makkelijk te bereiken met de Lijnbus 450 (halte Vaartstraat te Ravels). De aanleiding van de wandeling is de geslaagde expeditie die reeds op 11 maart plaatsvond en waarvan het verslag hieronder te lezen is.

De expeditieleden (van links naar rechts): Inge Pennincx, Jan Bastiaens, Jan Van den Bergh, Kris Van der Steen, Harry de Kok, Hendrik de Kok, Bert Tops, Bas Van der Veken, Leen Gielis (met kinderen), Gib Van der Celen en Marcel Gielis.

Volgens de traditionele geschiedschrijving kwam Turnhout tot stand in de schaduw van een jachtslot, langs een handelsweg die via de Turnhoutervoorde passeerde. Deze voort of voorde, wat doorwaadbare plaats betekent, is ook het oudste toponiem waarin de naam Turnhout voorkomt (1020). Deze oorkonde werd echter pas na 1235 geschreven

naar aanleiding van een conflict tussen de hertogdommen Brabant en Gelre, maar verwijst wel naar een bestaande situatie aan het eind van de twaalfde eeuw. Toen was de graaf van Leuven (pas vanaf 1235 gekend als hertog van Brabant) leenman van geheel de Kempen (toen vermoedelijk een plaatselijk rechtsgebied met als centrum Eersel) tot aan de Turnhoutervoorde. De voorde wordt ook vermeld in latere oorkonden (1242 en 1280). De voorde markeerde de grenzen van het markgraafschap Antwerpen en het bisdom Kamerrijk, waartoe Turnhout behoorde, met het graafschap Texandrië en het bisdom Luik. Inwoners van het Markgraafschap - tot aan de Turnhoutervoorde - waren, mits een jaarlijkse betaling in natura, vrij van tol op de Aiendijk te Antwerpen (de huidige Carnotstraat te Borgerhout). Passanten die voorbij de voorde woonden, moesten per passage een geldtol betalen. De Turnhoutervoorde lag in heidegebied, want er zijn vermeldingen van een valkenlegge bij de voorde. Een valkenlegge was een plaats die valkeniers gebruikten om valken te vangen.

De lokalisering van de Turnhoutervoorde heeft vorsers altijd voor grote vraagtekens geplaatst. Tot heden heeft niemand de ligging overtuigend kunnen aantonen. Mogelijke plaatsen waren de Visbeek, de voort op de Aa tussen Turnhout en Oud-Turnhout, of de Wamp bij het gehucht Kinschot. Onderzoek van Turnhoutse schepenakten door Iwein Coppieters wezen in de richting van Oosthoven; eigenaars van percelen aan de Turnhoutervoorde, woonden allen in Oosthoven. In het Algemeen Rijksarchief te Brussel bevinden zich cijnsboeken die veel gegevens bevatten over percelen uit het Land van Turnhout in het verleden. In de boeken werd de betaling geregistreerd van inwoners die voor het bezit van een perceel een jaarlijkse cijns moesten betalen aan de hertog van Brabant. De Turnhoutervoorde komt reeds voor in cijnsboeken uit de tweede helft van de veertiende eeuw. In boeken uit 1466 en 1596 zijn wel gegevens genoteerd die de lokalisering mogelijk maken. De Turnhoutervoorde werd vermeld bij de Puttenbergvroente en ook de Oude Brugge over de bovenloop van de Aa (ook Natteloop). De Puttenbergvroente (heide) is door onderzoek van Mark Berrens op basis van de 18de-eeuwse bedeboeken (een prekadastrale legger) aan te duiden op kadasterkaarten. Het enige vreemde element is de vermelding van een aanplanting met mastbos ten westen van de vroente, in de vallei van de Aa. Dat is wegens de vochtigheid, hoewel niet onmogelijk, een vreemde plaats voor de aanplanting van mastbos. De Oude Brugge was één van de gekende bruggen die het stadsbestuur van de zestiende tot en met de achttiende eeuw liet repareren. De

ligging van deze brug is gekend op basis van het archiefmateriaal en oude kaarten. Het gebied was in de achttiende eeuw ook gekend als de Stapelvoort. Uit het reglement betreffende het onderhoud van waterlopen uit 1551 was hier bovendien de Outurnhoutsche Voort gelegen. De benaming van Turnhoutervoorde komt vanaf de tweede helft van de zestiende eeuw niet meer voor in de Turnhoutse schepenregisters. De laatste vermelding is het cijnsboek van 1596.

De Turnhoutervoorde vanuit satellietbeeld, Google Earth

Deze nieuwe archiefvondsten waren een reden te meer om eens ter plekke te kijken om vast te stellen of er nog relictten van de voorde in het landschap zichtbaar waren. Op zondag 11 maart vertrok vanuit Perron 7 op de weg naar Ravels een expeditie van historici, geografen en ecologen. Op de digitale hoogtekkaart van het gebied was te zien dat de locatie waar het historisch onderzoek de voorde plaatste, ook één van de weinige plaatsen is, waar men de Aa kon oversteken. Voordes waren enkel mogelijk op plaatsen waar de vallei uitzonderlijk smal was. In de winter was een oversteek op andere plaatsen doorgaans onmogelijk wegens het gestegen waterpeil, dat de meeste delen van het dal onder water zette. Eenmaal ter plaatse was de sensatie nog vele malen groter. De bedding van de Aa was in het verleden verlegd rondom een hoogte. De oorspronkelijke loop van de Aa, nu alleen nog maar een paar natte weiden (beemden), en een vroegere voorde zijn nog perfect zichtbaar in het landschap.

Het lijkt dus sterk aannemelijk dat zich hier tijdens late middeleeuwen de Turnhoutervoorde bevond. Was deze plaats ook de locatie van de oorspronkelijke Turnhoutervoorde uit een vroegere periode? Er was in

het verleden misschien niet altijd continuïteit in de locatie van toponiemen. Geopolitieke veranderingen lagen mogelijk aan de oorzaak van het verschuiven van toponiemen die naar nederzettingen genoemd zijn, zoals de Turnhoutervoorde.

Fragment uit de Kabinetsskaart van de Oostenrijkse Nederlanden, graaf de Ferraris, 1771-1778.

De verkenning toonde in elk geval aan dat, als het klopt dat de “Turnhoutervoorde” lag op de plaats hier naar voor

geschoven, het landschappelijk gezien een logische plek is. Een verder geomorfologisch en archeologisch onderzoek van de site kan zeker en vast zeer boeiende resultaten aan het licht brengen. Voornamelijk onder de weg zijn nog relictten te verwachten. Alleszins toont deze ontdekking de meerwaarde van een interdisciplinaire aanpak rond historisch-landschappelijke vraagstukken.

Bert Tops

Lezing door Harry de Kok op woensdag 17 oktober: De Nassau's en Turnhout, in relatie met de Brabanders, de Bourgondiërs, Habsburgers en Hohenzollern, 15de – 19de eeuw

Op woensdag **17 oktober** 2012, om 20.00 uur, zal oud-stadsarchivaris Harry de Kok een lezing houden op de zolder van het **Taxandria-museum**, Begijnenstraat 28 te Turnhout.

Het seculiere wedervaren van onze voorouders werd voor 1800 geregeld door een aantal instellingen. Aan de ene kant was er de stad of vrije gemeente, waarvan het 800-jarig bestaan dit jaar overvloedig herdacht werd. Aan de andere kant waren er de zogenaamde Heren. Hierbij moet ook gedacht worden in een aantal -in elk geval theoretisch- bestaande lagen. Zo was er de keizer, vermits onze gewesten ressorteerden onder het Duitse keizerrijk of het Heilig Roomse Rijk van de Duitse natie. Na de nederlaag bij Bäsweiler in 1371 en vooral tijdens de Bourgondische periode maakten de hertogen van Brabant zich praktisch los van de keizer. Wel waren er een aantal keizers die tevens hertog van Brabant en zelfs heer van Turnhout waren. Inderdaad, binnen de leenheerlijke piramide waren er de heren van Turnhout of de zogenaamde smalheren. Al die heren drukten institutioneel, economisch, stedenbouwkundig, cultureel en financieel een sterke stempel op de stad.

*Prent Amalia Van Solms
Prentenkabinet Museum Boijmans
Van Beuningen, Van BdH 12556*

Een aantal geslachten speelden bij dit alles een rol: Brabanders, Bourgondiërs, Habsburgers, Hohenzollern en Nassauers; we moeten voor elke periode nauwgezet hun betekenis onderzoeken.

Nieuwsbrief Taxandria 3, 2012

Centraal gebouw bij het functioneren van deze mensen was het kasteel; daarbij dienen nog een aantal ambtenaren vermeld. De smalheeren lieten zich geregeld vervangen door een gouverneur, een slotvoogd of kastelein en ook daarbij speelden de Nassauers een rol.

We zullen in onze lezing aandacht besteden aan de relatie van de Nassauers met de stad zowel op militair als op politiek gebied. We zullen een aantal facetten van de relatie smalheer-stad onderzoeken, zoals het residentiële, de Blijde Inkomst, de invloed op het plaatselijk bestuur, de jacht, de titel, de hulde van de stad aan de heer, het historisch bewustzijn of kunst en politiek, de voordelen van de stad en de conflicten.

Turnhout is een Nassaustad maar moet het in de algemene perceptie afleggen tegen bijv. Breda en Diest. Is dit terecht? Zijn er de laatste decennia pogingen ondernomen om dit te corrigeren?

Harry de Kok volgde Raymond Peeters in 1973 op als stadsarchivaris van Turnhout en in 1979 als conservator van het Taxandriamuseum. Hij is licentiaat-geaggregeerde geschiedenis (Rijksuniversiteit Gent) en heeft een bekwaamheidsgetuigschrift bibliotheekwezen. In november 2009 ging hij, nadat hij meer dan vijfendertig jaar de leiding had over het archief en de stedelijke musea van TRAM41, met pensioen. Hij publiceerde diverse werken over Turnhout en de Kempen. Voor een uitgebreide biografie verwijzen we graag naar het Taxandria Jaarboek 2009, het Turnhoutse geheugen van Brabant, deel I, p. 13-45.

Eerste aankondiging voor de herfstuitstap op zaterdag 17 november naar Maastricht en omgeving

Na de succesvolle en boeiende uitstap van vorig jaar naar Mechelen hebben onze *reisleiders* Gib Van der Celen en Luc Deckx ook voor dit najaar weer heel wat in petto! Zij plannen een cultuurhistorische uitstap naar Maastricht op zaterdag 17 november.

Deze *doorwaadbare plaats in de Maas* mag zich terecht één van de oudste steden van Nederland noemen, met een schat aan musea en bezienswaardigheden. Ook de omgeving van de stad is meer dan de moeite waard en wordt mee in het programma opgenomen.

Zodra het gedetailleerde programma en kostprijs vast staan, verwittigen we u per mail. Wil u zich nu al opgeven en verzekerd zijn van een plaatsje, neem dan best contact op met Luc Deckx via luc.spitfire@skynet.be.

Processie in Turnhoutse Begijnhof op 16 september

Op het begijnhof van Turnhout wordt jaarlijks een processie georganiseerd. Deze ommegang vertrekt na de eucharistieviering van 9.30 uur.

De processie opent na het kruis met enkele groepen die de geschiedenis van het begijnhof in Turnhout evoceren en van heiligen. Het tweede deel van de processie is gewijd aan de voorafbeelding van het Heilig Sacrament, een derde aan

Onze Lieve Vrouw. De processie wordt afgesloten met de relikwie van Heilig Kruis en het Heilig Sacrament. Deze processie is één van de laatste overblijfsels van een traditie die gedurende honderden jaren in de Kempen bestond. Naar aanleiding van het vijftigjarig bestaan van het bisdom zal ook de bisschop aanwezig zijn.

Wie meer informatie wil of (klein)kinderen heeft die graag willen deelnemen aan deze processie, kan contact opnemen met één van organisatoren, bestuurslid Marcel Gielis: marcel.gielis@telenet.be

Binkenslag, een eigenzinnige kijk op 800 jaar Turnhout

De vzw Herdenking Slag van Turnhout komt opnieuw naar buiten met een groots opgevatte historische evocatie: BINKENSLAG. In een theaterwandeling langsheen zeven soms verrassende locaties in de binnenstad presenteren we enkele hoogtepunten, scharniermomenten, belangrijke figuren en vergeten verhalen uit de Turnhoutse geschiedenis, die de stad hebben gemaakt tot wat ze vandaag is.

Met de inzet van tientallen vrijwilligers, technici, figuranten, kostuumontwerpers en acteurs en muzikanten willen regisseurs Nathalie Roymans, Stijn van de Wiel en Dominic Depreeuw er een onvergetelijke ervaring van maken.

Speeldata: van do 20 tot zo 23 september, van vr 28 tot zo 30 september en van do 4 tot zo 7 oktober.

Kaarten: Toerismehuis 't Steentje, Grote Markt 44, Turnhout - 014 44 33 55, toerisme@turnhout.be

Samenkomst op de locaties om 19.45 uur. Start voorstelling om 20.00 uur stipt. Einde voorzien rond 23.00 uur.

Meer informatie kan u bekomen via info@binkenslag.be of <http://www.binkenslag.be/>

700ste verjaardag van het Charter van Kortenberg (1312)

Het Stadsbestuur van Zoutleeuw en de VZW “De Vrienden van Zoutleeuw” herdenken de 700ste verjaardag van het Charter en de Raad van Kortenberg (1312) met een **wetenschappelijk colloquium op 27 oktober 2012**. Dat zal plaatsvinden in de bovenzaal van de historische stadshal op de Grote Markt te Zoutleeuw van 9.30 u tot 15.00 u.

Het programma omvat vier lezingen:

- Het Charter en de Raad van Kortenberg in de constitutionele geschiedenis van Brabant (Prof. dr. J. Haemers en Dr. B. Vannieuwenhuyze, Geschiedenis Middeleeuwen, KULeuven)
- Zoutleeuw en de goede steden van Brabant in de Raad van Kortenberg (Prof. em. dr. R. van Uytven)
- Adellijke vertegenwoordigers in de Raad van Kortenberg (Prof. dr. E. van Ermen)
- De abdij van Kortenberg en de Brabantse abdijen in de veertiende eeuw (Dr. H. Vannoppen, ere-burgemeester Kortenberg, voorzitter Erfgoedhuis Kortenberg)

Na het colloquium worden de aanwezigen van 15.30 u tot 17.00 u uitgenodigd op een geleid bezoek aan de gotische Sint-Leonarduskerk en haar rijke middeleeuwse kunstschaten en vergast op een afsluitend orgelconcert in de kerk.

De deelname aan het colloquium is gratis mits inschrijving vóór 12 oktober via annemie.raes@zoutleeuw.be.

De lunch kost € 15. De betaling gebeurt door overschrijving op bankrekening BE97-091-0002057-49 (bic GKCCBEBB) van de stad Zoutleeuw vóór 12 oktober.

Jozef Schellekens: provinciaal architect – kunstenaar – schrijver Retrospectieve tentoonstelling

Maak kennis met een verborgen architectuurschat. Met de steun van Turnhout 2012, organiseren familie, vrienden en diverse partners, *powered by Architects In Motion*, een overzichts-tentoonstelling over het leven en werk van provinciaal architect, kunstenaar en schrijver Jozef Schellekens (1909 – 1963).

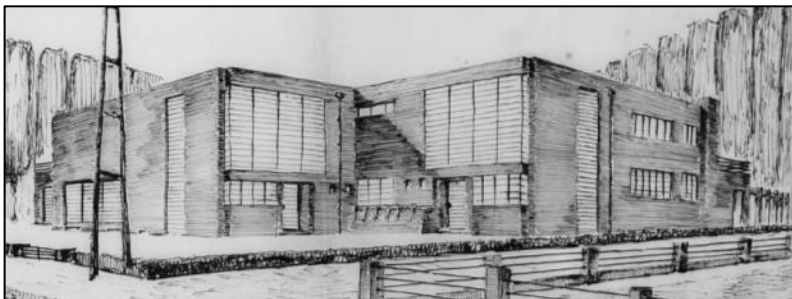
De tentoonstelling gaat van start op 31 augustus, loopt tot eind 2012 en zal plaatsvinden in de gerestaureerde modernistische meesterwoning van Jozef Schellekens, Steenweg op Mol 66 in Turnhout.

De woning is ondertussen een beschermd monument, zowel de binnen- als de buitenzijde. Het gebouw en het interieur zijn nog voor 95% in originele staat en kan worden beschouwd als een 'verborgen architectuurschat' van het modernisme uit de jaren '30. Naast architect was Jozef Schellekens een begenadigd schrijver en kunstenaar. Veel van z'n werken zullen worden tentoongesteld in de woning.

Jozef Schellekens heeft het modernisme in de Kempen geïntroduceerd waardoor het pad werd geëffend voor het modernisme van de jaren '60 van de architecten Carli Vanhout, Paul Schellekens, Lou Jansen, Rudi Schilts en Paul Neefs ondertussen beter gekend als de 'Turnhoutse School'. Over deze groep van architecten organiseert Artur, vanaf november 2012, een overzichtstentoonstelling in het vernieuwde Cultuurhuis De Warande.

Bezoekuren: woe. en zo. van 13 tot 18 uur. Groepen op afspraak via info@architectsinmotion.be (toegang: €5, kinderen gratis)

Object van de maand juli -augustus TRAM41

Deze prent uit het Taxandriamuseum, een zicht op de Grote Markt in 1849, werd getekend door Baron Théophile (Theophiel) de Jamblinne de Meux (Namen 1820 - Brussel 1912). In het rijke Taxandria-archief vonden we de schenkingsbrief terug van 8 april 1938:

Monsieur l'Abbé,

Je possède un joli dessin à l'aquarelle
fait par mon père, représentant la place
d'Eurnhout en 1849.

Ce dessin est encadré. J'ai décidé d'en faire
don au Musée Taxandria.

Ce musée possède déjà un croquis qui
n'est pas à comparer à mon tableau.

Veuillez j'en faire un fixe et vous
en faire remettre le souvenir.

Cela en même temps l'occasion pour
moi de faire votre connaissance.

Recevez j'en prie Monsieur
l'Abbé l'assurance de mes
distinctions distinguées.

B^{re} de Jamblinne de Meux, Albert

Verslag lezing door prof. dr. Peter Stabel : Turnhout. Krijtlijnen voor een nieuwe geschiedenis van een kleine stad?

Op 16 mei gaf Peter Stabel, hoogleraar geschiedenis aan de Universiteit Antwerpen een lezing in het Taxandriamuseum. De lezing week af van het vooropgestelde onderwerp en werd getiteld: "Turnhout. Krijtlijnen voor een nieuwe geschiedenis van een kleine stad?" Prof. Stabel is gespecialiseerd in de Stadsgeschiedenis. Hoewel prof. Stabel een geboren Turnhoutenaar is, woont hij al lang in Gent. Zijn onderzoek ging vooral uit naar de geschiedenis van stedelijkheid in het Graafschap Vlaanderen.

De lezing was pittig: volgens de hoogleraar is de geschiedschrijving van Turnhout achterop geraakt, wat ook gevolgen heeft voor de historische identiteit en uitstraling van de stad. Turnhout pakt naar de buitenwereld bijvoorbeeld graag uit met het kasteel, wat niets met stedelijkheid te maken heeft. De Turnhoutse patriotten waren bijvoorbeeld niet meer dan een "accident van de geschiedenis". Turnhout pakt te weinig uit met het eigen industrieel erfgoed; de Brepolssite is bijvoorbeeld een gemiste kans. Het Speelkaartenmuseum is dan weer wel een mooi voorbeeld.

De zolder van het Taxandriamuseum zat eivol met toehoorders.

Terwijl de geschiedschrijving over Turnhout in de academische wereld nog hoog stond aangeschreven begin jaren '80 met de publicatie van 'Groei van een stad', gaapt er vandaag de dag een enorme kloof met het onderzoek aan de universiteit. Hier zijn een aantal mogelijke verklaringen voor (het Vlaams universitair landschap, de graad van ontsluiting van de archieven ...) Er zijn wel lokale initiatieven, maar deze vertrekken enkel vanuit een erfgoeddynamiek en geen historisch-wetenschappelijke. Nochtans is juist de plaats in het verleden van Turnhout in het Brabantse stedelijke netwerk interessant om te verdiepen. Hoe is het te verklaren dat Turnhout zich als textielcentrum kon staande houden ? Hoe kon de reconversie van lakenfabricatie naar tijdweven plaatsvinden, terwijl andere centra in de Kempen volledig wegwijnden in de zestiende eeuw ? Stabel wilde met zijn lezing voornamelijk de spreekwoordelijke knuppel in het hoenderhok gooien, nieuwe onderzoeksvragen lanceren en nieuw archiefonderzoek aanwakkeren. Een nieuwe dialoog, "voorbij de clichés" is nodig tussen "geschiedkundige kringen", "erfgoedspelers", "archeologen", "academische historici"...

Rechts zie je de spreker prof. Peter Stabel, links is voorzitter Bert Hendrickx aan het woord.

Het is juist dat er een kloof is tussen de academische wereld en de geschiedkundige kringen. Deze heeft altijd al bestaan en werd reeds aangeklaagd door kanunnik Jansen, medestichter van deze histori-

sche kring (zie brief uit 1936, enkele blz. verder). De kloof is anderzijds groter geworden dan 30 jaar geleden, toen academici die verbonden waren aan een universiteit vaak publiceerden in tijdschriften van historische kringen. Vandaag de dag publiceren jonge onderzoekers aan universiteiten niet meer in deze tijdschriften, maar enkel in internationale, Engelstalige *journals* die een A-rating opleveren. Dit heeft uiteraard enkel te maken met de politiek die gevoerd wordt aan de universiteit; publiceren in tijdschriften van Historische Kringen wordt zelfs afgestraft. Het is duidelijk dat de belangen van een “geschiedkundige kring” als Taxandria en een academicus niet volledig dezelfde is.

Misschien is enige afstand ook gezond; een “historische kring” is nodig om onbekende feiten, waar een academicus weinig mee kan aanrichten, uit het verleden van een stad of regio van onder het stof te halen. Daarbij dient gezegd dat er de laatste jaren reeds een uitgebreide dialoog te Turnhout heeft plaatsgevonden. Het stadsarchief, de dienst ruimtelijke ordening en archeologische dienst Adak, gebruiken al enige tijd het GIS-systeem (geografisch informatiesysteem) waarin heel de omgeving van Turnhout in een “digitale kaart uit verschillende lagen” is omgebracht. Dit systeem kwam tot stand door de masterscriptie van Wim Van Hout, waarin gegevens uit de kadastrale legger aan de oudste kadastrale kaarten gekoppeld zijn. Hieraan werden dan weer talrijke prekadastrale gegevens van voor 1800 van onderzoeker Marc Berrens toegevoegd en de archeologische vondsten. Er vond in het kader van 800 jaar stadsgeschiedenis op initiatief van het stadsbestuur een vernieuwd multidisciplinair historisch onderzoek naar de geschiedenis van de Grote Markt tot stand. Tijdens dit onderzoek konden onder meer de vruchten geplukt worden van het GIS-systeem. Dit resulteert in een nieuwe publicatie die in de eerstvolgende maanden in de boekhandel zal liggen. Op dit vlak loopt Turnhout zeker niet achter op steden als Antwerpen, waar historici in het kader van huizengeschiedenis ook reeds enkele jaren een historisch GIS gebruiken. In oktober zal de Universiteit Antwerpen ook een nieuw onderzoek opstarten om historische, cartografische, iconografische en archeologische data bij elkaar te brengen in een historisch GIS van Antwerpen. Het is uiteraard een open vraag of in een centrumstad als Turnhout, waar de middelen veel schaarser zijn, het mogelijk is om ook in de toekomst voldoende mensen te motiveren voor geschiedvorsching voor de stad en regio.

Tekst en foto's: Bert Tops

In een brief van kanunnik J.E. Jansen, medestichter en voormalig voorzitter van Taxandria aan oud-secretaris W.H. Claes, Lovenjoul, 3 februari 1936, schreef hij met een scherpe pen:

Ik doe gedurende meer dan veertig jaar aan geschiedenis, heb wat kennis en ervaring opgedaan en betreur hoe jongeren al te gemakkelijk met geschiedenis omspringen, denken dat ze al weten, hebben geen methode en misprijzen de ouden. Zij schrijven maar af zonder recht te geven aan wien recht toekomt. Al wat vóór hen verschenen is, beteekent niet! En wat doen zij, wat geld geven zij uit om boeken te kopen, archieven te bezoeken enz.

Ik weet bij ondervinding wat mij dat al gekost heeft. 't Is droevig, vooral in de Kempen. Er wordt weinig wetenschappelijk werk verricht. Zelfs Dr. Prims waar men in de Kempen zoo hoog mede oploopt, wordt hier bij de professors der hoogeschool weinig geëstimeerd! Hier te Leuven denkt men geheel en al anders over geschiedenis schrijven. Ik ben dikwijls in gesprek met die hoogleeraren en hoor goed wat zij zeggen [...]

Enfin, lamenteren helpt tot niets. 't Is een feit, maar voor mij de waarheid omsluiëren, dat nooit. Toegeven, toegeven is de voorname mentaliteit van deze tijden en 't is daarom dat de wereld zoo ziek is en er zoo weinig karakters nog gevonden worden.

100 Taxandria, wie weet meer?

Begin juni werden we gecontacteerd door Marc Willems, auteur van de *Catalogus van gemeentepenningen en -medailles van België* met de vraag of de penning van 100 Taxandria uitgegeven in 1981 door onze Koninklijke Geschied- en Oudheidkundige Kring werd uitgegeven. De munt had een diameter van 30 mm en werd geslagen? gegoten? in gepatineerd brons.

Deze munt wordt vermeld in de catalogus van de website www.jezuss.nl. Volgens deze werd hij geslagen op 15.10.1981 (wat op de penning wordt vermeld) op 3000 exemplaren. De diameter is

hier 30,1 mm. en er wordt gesuggereerd dat hij geslagen is in Gent. 100 Taxandria wordt gelijkgesteld met 100 BEF. De penning is eveneens te koop op de website www.2dehands.be en wordt er geveild aan € 0,75.

Deze penning werd waarschijnlijk gecreëerd in Vlaams-nationalistische kringen. Naast de vijf toenmalige provinciehoofdsteden (Antwerpen, Brugge, Brussel, Gent en Hasselt) staan nog enkele gemeenten vermeld. Zo wordt Komen opgenomen in het *Zelfstandig Vlaanderen* evenals Voeren. De grenzen komen niet overeen met de taalgrens zoals deze in 1962 werd vastgelegd. Op de penning wordt ook Baarle-Hertog aangeduid. Dit maakt

wel een interpretatie mogelijk: het zelfstandige Vlaanderen moet niet alleen het bij wet vastgelegde gebied omvatten maar ook de enclaves (zoals Baarle-Hertog) volledig of gedeeltelijk omsloten door 'vreemd' gebied: Brussel, Komen en Voeren (dat men nog een Vlaamse corridor met Voeren had kunnen maken door het voormalige Limburgse Ternaaien bij Vlaanderen te voegen, is de makers mogelijk ontgaan). Binnen de opeenvolgende staatshervormingen vormt de periode tussen het Egmontpact (1978) en de verkiezing van Happart in Voeren in 1982 een woelige periode. In 1980 had een bijzondere wet de bevoegdheden van gewesten en gemeenschappen vastgelegd waardoor België zijn vorm kreeg die het op kleine wijzigingen gedurende 30 jaar zou behouden. Als gevolg van het Egmontpact verlieten radicale elementen de Volksunie en vormden het Vlaams Blok. Het is allicht in deze context dat deze penning geslagen werd.

Wie deze penning geslagen heeft en waar blijft een vraagteken. Wanneer de lezers van *Taxandrianieuws* meer weten over deze penning willen we dat graag vernemen.

Guido Landuyt

Terugblik op de nocturne van 8 juni in de tuin van het Taxandriamuseum

Ik denk dat we met een trots gevoel mogen terugblikken op de nocturne van 8 juni. Een hoge opkomst van meer dan 200 leden, onverwacht droog en zonnig weer en een krachtige wind die net op tijd ging liggen, aangename en interessante babbels, drank en hapjes in overvloed, ... We kregen vele complimentjes over de organisatie en de gezellige sfeer. De avond was volgens één van de leden hét bewijs dat de kring nog steeds dynamisch is en nog steeds aansluiting kan vinden bij vele geïnteresseerde leden.

Dat was dan ook onze hoofdbetrachting: op een ongedwongen wijze elkaar ontmoeten. Een vereniging of kring heeft als eerste en voornaamste doel mensen bij elkaar brengen. Niet via één of andere sociale netwerksite of via 'vind ik leuk'-icoontjes, maar gewoon, simpelweg via een warme babbel, een stevige handdruk, een eerste kennismaking, een opnieuw ontmoeten van oude bekenden en dat in een vertrouwde -huiselijke- omgeving, *ons* Taxandriamuseum.

Hieronder vindt u nog enkele foto's gemaakt door Bert Tops.

We kijken al uit naar een volgende nocturne binnen twee jaar!

Bert Hendrickx

Schepen Eric Vos (links) lichtte een tipje van de sluier op i.v.m. de toekomstplannen van TRAM41 en het Taxandriamuseum. GUA-GUA, een trio van gitaren en cello zorgde voor gepaste achtergrondmuziek.

De vertoning van de film *Turnhout in de jaren 1940-50* kende opnieuw een groot succes.

De mogelijkheid werd eveneens geboden om onder begeleiding van enkele gidsen een bezoek te brengen aan de tentoonstelling 'Turnhout Terminus, Turnhout Centraal'. Dank aan de gidsen Bie De Vel, Harry Stabel en Gib Vander Celen.

**Verslag lezing door dr. Godfried Kwanten:
Tussen bevoogding en emancipatie. Kerk en samenleving in de Kempen en Turnhout, 1850-2000**

De zolder van het Taxandriamuseum was donderdag 14 juni weer vol gelopen voor de lezing van dr. Godfried Kwanten, afdelingshoofd van het KADOC (Katholiek Documentatiecentrum) in Leuven. Hij begon zijn lezing met de constatering dat de Kerk in de hoek zit waar de klappen vallen. Er wordt gesproken over de misbruiken binnen de Kerk, de controversiële uitspraken van aartsbisschop Leonard. Het katholieke organisatieleven (het middenveld) wordt in een negatief daglicht ge-

steld (de Dexiaproblematiek). Organisaties schrappen hun 'K' of 'C' uit hun naam en worden: *Unizo*, *Markant*, *Femma*,... De voorstelling leeft dat de verdere evolutie negatief zal verlopen. Daarnaast leeft ook een negatieve toon over het verleden: de Kerk was beknellend, controlerend enz. In vier stappen wil dr. Kwanten ingaan op de evolutie binnen de Kerk met daarbij een aantal conclusies en bedenkingen.

1. Het Ancien Regime en de eerste kersteningsfase.

Bij de eerste echte kersteningsfase speelden de abdijen een belangrijke rol. Voor de Kempen waren dat Tongerlo (1133, zie foto), Averbode (1136) en Postel (1140).

Ze zorgden voor onderwijs en cultuuroverdracht (zij beschikten over bibliotheken, archieven en bewaarden de oude geschriften), economie (langs landbouwexploitatie en vernieuwingen) en waren juridische steunpilaren (de abdijen hadden juridische bevoegdheid en de Kerk ondersteunde de juridische principes). Er ontstond een symbiose waarbij staat, Kerk en publieke leven samenvielen.

Abten werden gelegitimeerd als wereldlijke vorsten, adel ondersteunde de plaatselijke Kerk. Er was een statische maatschappij gekenmerkt door de standenmaatschappij waarbinnen door geboorte, behoorde tot een stand met eigen

rechten en plichten. Het *individu* was nog niet uitgevonden. Het protest dat geleidelijk ontstond in de 15de-16de eeuw (de leer van de aflaten, onwaardige en ongeletterde clerici) leidde tot Reformatie en Contrareformatie en gaf de Kerk na het concilie van Trente een nieuw elan.

Vanaf de 18de eeuw kwam deze samenleving onder druk. Op verschillende terreinen: politiek, bestuur, gerecht, onderwijs streefden groepen naar een eigen positie. Ze kregen een eigen *ratio*, een eigen rationeel denken. Er werden vraagtekens geplaatst bij de verhouding tussen Kerk en staat. Het liberalisme werd als filosofische stroming geboren en kenmerkte zich door kritisch denken en belang voor het individuele. (De liberalen vonden men zowel binnen als buiten de Kerk en positioneerde zich niet als een atheïstische stroming.) Het liberalisme hoorde thuis in de stedelijke milieus en de Kerk bleef bloeiend in deze nieuwe constellatie.

2. De Kerk in defensief

Belangrijker dan de liberale revolutie was voor de Kerk de industriële revolutie (voor de Kempen vanaf 1850). De ambachtelijke nijverheid werd vervangen door een grootschalig productieproces in de fabrieken. Door specialisatie (de arbeider deed maar een deeltje van het productieproces) werd de arbeider 'vervreemd' van het product dat hij maakte (in een ambacht maakte men van begin- tot eindproduct). Hieruit ontstonden de wantoestanden van de 19de eeuw: te lage lonen, te lange werkdagen, kinderarbeid enz. De eerste reactie tegen deze misbruiken ging uit van de nieuwe ideologieën: de liberalen en in hun spoor de socialisten. Door het zwijgen van de Kerk kon men hen voor-

stellen als de 'compagnons' van de uitbuiters (een offensief tegen de Kerk vooral in de steden en de industriebekkens).

De Kerk, in het defensief gedrongen, bleef zweren bij liefdadigheid en paternalistische initiatieven. Zo waren er de genootschappen van de *Vincentianen*. Deze *Vincentianenbeweging* steunde alleen wie Kerks was of werd. Aan de steun werden verplichtingen verbonden (zondagsmis,...) De katholieke Kerk bleef haar invloed verliezen, zeker in stedelijke en industriële milieus.

Naar het einde van de 19de eeuw ontstonden er verschuivingen naar het platteland. De Kempen was een dunbevolkte en arme regio. Adellijke families en abdijen hadden nog steeds invloed. In de paternalistische geest ontstonden *Voorzienigheidskassen*, *patronaten* (voor de kinderen van de arbeiders), *werk- en arbeidersraden*. Het was de katholieke elite die hiervoor het initiatief nam. (Dr. Kwanten benadrukt dat het niet de kleine boeren en arbeiders zijn die het initiatief of de leiding nemen maar een katholieke burgerij.). Zo ontstonden in Turnhout in 1890 de *Turnhoutse Werkmansgilde* en in 1905 *Het Verbond der Voorzienigheidskassen* (voorloper van de christelijke mutualiteit). Einde 19de en begin van de 20ste eeuw kwamen er ook industriële ondernemers naar de Kempen. Voorheen lag de Kempen buiten hun interesse: er waren noch ontsluiting (verkeersinfrastructuur) noch grondstoffen.

Vanaf 1850 kreeg de Kempen enkele belangrijke troeven:

1. Er ontstond ontsluiting door de aanleg van kanalen vanaf ca. 1850 (oorspronkelijk bedoeld voor en vervoer en irrigatie om de Kempen vruchtbaar te maken. Dit laatste mislukte), spoorwegen (met een belangrijke uitbreiding tijdens het interbellum) en het ontstaan van belangrijke verkeersassen (na de Tweede Wereldoorlog).
2. De Kempen beschikte over een grote reserve van goedkope en werkwillige arbeiders. Ze waren ongeletterd en nog vol ontzag voor autoriteit. In de kleine verstedelijkte kernen (Turnhout, Herentals, Geel, Mol,...) ontstonden arbeidsintensieve nijverheden als drukkerijen, tabak, textiel,...
3. De afgelegen ligging en de open ruimtes maakten de Kempen ook geschikt voor vervuilende (non-ferro-industrie, cement), gevaarlijke (springstoffen) en ruimte-innemende industrie (baksteen, zandwinning).

Door deze industrialisatie werden de wantoestanden ook uitgevoerd naar de Kempen. Daarnaast waren er nog grote groepen seizoensarbeiders (aanvankelijk naar Noord-Frankrijk, maar hieruit ontstonden de latere pendelende mijnwerkers). Meteen werden de Kempen ook een potentieel wervingsgebied voor liberalen en socialisten, zeker wanneer het stemrecht zich uitbreidde (algemeen meervoudig mannenkiesrecht in 1893, de evenredige vertegenwoordiging in 1899 en vanaf 1919 het enkelvoudig stemrecht). Wanneer een onderzoekscommissie de Kempen bezocht (1886), waren de wantoestanden in de industrie er even relevant als elders op het zich industrialiserende platteland.

3. Naar een nieuwe katholieke emancipatie

In 1893 ontstond in Turnhout onder impuls van Victor Adams (onderpastoor, *foto uit fotocollectie stadsarchief Turnhout*) en Henri Proost (meestergast bij Brepols) de *Turnhoutse Volksbond*. In tegenstelling met vroegere initiatieven werd deze organisatie gedragen door de werklieden, de kleine middenstand, boeren en lage geestelijken. De beweging was sociaal vooruitstrevend, matig Vlaamsgezind, christelijk geïnspireerd en voor de ontvoogding van het gewone volk.

Deze *Volksbond* was tekenend voor de nieuwe houding binnen de katholieke Kerk.. In plaats van passief de verdere houding van de moderniteit af te wachten, ging men in de reactie. Men wilde zijn invloed op het volk heroveren, zich weren tegen de moderne stromingen niet door tegen, maar juist in die moderniteit te gaan staan.

Men gebruikte de nieuw ontstane organisatievormen (vakbonden, jeugdbewegingen, onderwijs,...) als een hulpmiddel om de invloed te versterken. Om dit te bereiken werd de lagere geestelijkheid (de *petits vicaires*) ingeschakeld naast geëngageerde leken. Deze katholieke emancipatie werd gedragen door een aantal actiepunten.

Foto: De Volksbond, in de voormalige katholieke school op de hoek van de Sint-Antoniusstraat en de Leopoldstraat

1. De creatie van een middenveld: een netwerk van organisaties voor alle categorieën van mensen (arbeiders, middenstand, boeren,...) waarvoor op alle vlakken dienstverlening werd opgebouwd (spaarkassen, ziektekassen; ACV, Boerenbond, katholieke middenstand,...)

2. Een streven naar nieuwe uitingen van religieuze beleving. Makkelijk te populariseren uitingen werden gepromoot: verering voor Onze Lieve Vrouw, het Heilig Hart.

Maar ook processies en bedevaarten kwamen tot bloei. Ook de vervroeging van de leeftijd van de eerste communie (met de mogelijkheid tot veelvuldig de communie te ontvangen) diende om het religieuze leven op te krikken.

De Kerk werd ook bepalend voor het uitzicht van de dorpen: Kerk, partronaat, gildenhuis, parochiehuis, ... (foto: detail muurschildering Sint-Victor, Broeder Max, 1937)

3. In de organisatie was er een centrale rol voor congregaties en religieuze instituten. Er werden talrijke congregaties gesticht die inspeelden op een maatschappelijke nood. Ook in de Kempen ontstonden talrijke congregaties of nieuwe stichtingen van oudere. Het aantal kloosters nam toe. Ze organiseerden onderwijs en sociale opvang. Briefwisseling toont aan dat daar een strategie achter zat. Er was overleg tussen de Kerkelijke overheid, de stichters van (of de moederhuizen) congregaties en katholieke burgers. Men trachtte een maatschappelijk netwerk te creëren dat via de onderscheiden congregaties en stichtingen het hele maatschappelijke leven kon organiseren. De verschillende congregaties en instellingen zorgden ervoor dat onderwijs, gezondheidszorg, sociale werken, cultuur,... gespreid werden over de hele regio. Daarnaast streefde men naar een evenwicht tussen de contemplatieve en actieve ordes.

4. Het katholiek onderwijs en de verzorgingssector werden uitgebouwd. In de Kempen kwamen onderwijs en zorgsector vrijwel exclusief in de handen van de Kerk, zeker nadat de gemeenten ook katholieke scholen konden aannemen als gemeentelijke school.

5. Door de oprichting van cultuurorganisaties wilde men het goede verspreiden. In de abdijen ontstond *De goede pers*. Het Davidsfonds organiseerde de cultuurspreiding. Men publiceerde 'goede' Vlaamse auteurs (men stond wantrouwig tegen de Romaanse cultuur). De inbreng bij deze cultuurspreiding van de dorpsonderwijzers is hierbij niet te overschatten.

6. De Kerk ging zich ook toeleggen op terreinen waar ze vroeger afwezig was: sport en ontspanning. Ze ging zich bedienen van de nieuwe media: katholieke filmliga, katholieke sportverbonden,... Dit alles kaderde ook in de idee van de Katholieke Actie. Deze was in oorsprong sterk religieus geïnspireerd. Deze K.A. zou vooral actief zijn in de jeugdbewegingen waar ze een voorhoede voor de katholieke actie wilde opleiden.

7. De priesteropleiding werd gemoderniseerd. Er trokken grote groepen jonge idealisten naar de priesterseminaries. Men ging inspelen op deze jongeren. Er werd meer aandacht besteed aan de sociaal-culturele rol van de priester in de parochiegemeenschap: de onderpastoor als proost.

8. Op het politieke terrein ontstonden er banden tussen de katholieke partij en het katholieke middenveld. Vele van de verkozenen kwamen uit dat katholieke middenveld. De partij ondersteunde dan ook de socio-culturele initiatieven van de Kerk. Via het netwerk van het katholieke middenveld kon men ook massaal mobiliseren zoals blijkt in de koningskwestie, de schoolstrijd,...

Binnen deze *tweede kerstening* werden de abdijen ingeschakeld. Populair waren de volksmissies gepredikt door Norbertijnen. Tongerlo en Averbode richtten drukkerijen/uitgeverijen op. Tongerlo werd de bakermat van de middenstandsbeweging en van Sporta, Averbode van talloze onderwijsbladen en van een nieuwe liturgische taal. In de Kempen was deze emancipatiebeweging van de Kerk op korte termijn succesvol. Geloof bepaalde het leven van de Kempenaar en het katholieke middenveld begeleidde hem van de wieg tot het graf. Deze katholieke homogeniteit beleefde haar hoogtepunt rond 1950-1960.

Geleidelijk aan werd deze eenheid doorbroken. De katholieke partij nam afstand van de Kerk evenals het katholieke middenveld. Na 1960 bleef dat middenveld bestaan maar verliet zijn katholieke emanciperende rol om alleen nog zijn sociale en culturele functies te vervullen. De 'c' of 'k' werd weggelaten en vervangen (Unizo, Femma). Er is een totaal nieuwe toestand ontstaan waarbij de huidige jonge generatie zelfs de katholieke terminologie niet meer kent.

4. Enkele nabeschouwingen

Dr Godfried Kwanten besloot zijn boeiende uiteenzetting met enkele beschouwingen. Hij stelde zich de vraag hoe de Kempenaars die periode (die ze meegemaakt hadden) evalueren. Hij treft twee extreme houdingen aan. Een groep verwerpt de Kerk en heeft er een afkeer van. Men spreekt in negatieve termen: 'de Kerk heeft ons iets voorgelogen'. Een andere groep denkt met nostalgie terug aan die tijd.

Een aantal journalisten staat ook zeer kritisch tegenover dat uit de katholieke beweging gegroeide middenveld (het Dexia-ACW-ARCO-schandaal (sic)). Deze druk werd ontwikkeld door een antibeweging die het middenveld verwerpt. Ze vindt haar manifest in de Verhofstadts *Burghermanifesten*.

Hierin wordt het middenveld categorisch verworpen. De burger heeft geen nood aan een intermediair orgaan tussen het individu en de overheid.

De historici die het fenomeen bestuderen, relativeren. In die periode had de Kerk een ingrijpende weliswaar beknellende invloed op het leven maar was ook een belangrijke factor voor de emancipatie en zingeving van het volk. De religie was totalitair (greep in op alle facetten van het leven, van geboorte tot graf), bevoogdend, beknellend, betuttelend. De Kerk drukte het individu in een keurslijf waar weinig plaats was voor andersdenken en de individualiteit werd bemoeilijkt.

(foto stadarchief TRAM41 01207-02)

Toch heeft dit samengaan tussen Kerk, katholiek middenveld en partij heel wat gerealiseerd voor de volksverheffing en de brede emancipatie op sociaal en cultureel gebied (sociale wetgeving, sociale huisvesting, sociale zorgverstrekking, jeugdbewegingsleven,...) Het middenveld diende als een opvangbuffer tussen het individu en de staat. De sociale realisaties en de sociale staat die er nu is, werden gerealiseerd door het samengaan van dat katholieke middenveld met een partij. Het '*rijke Roomse leven*' heeft ook aan veel mensen een houvast en zin gegeven.

Wie zich niet meer wenste of kon herkennen in de CVP of de Kerk vond een welgekomen toevluchtsoord in de Volksunie. De evolutie wijst naar het ontstaan van een nieuwe toestand. Het bestaande middenveld zal zeker niet onmiddellijk verdwijnen. Maar wat de toekomst biedt, besloot Godfried Kwanten zijn lezing, is onduidelijk.

Guido Landuyt

Enkele Taxandria-nieuwtjes

Schenking dvd: Van huid tot leder in een plantaardige leerlooierij, looiing met boomschors, 1942

Op 8 mei 2012 bracht ik een bezoek aan Taxandrialid Basil Cavents. Hij had tot het einde van de jaren 1980 de laatste leerlooierij van Turnhout, in de Patriottenstraat.

In een gesprek van enkele uren kwam de wereld van de leerlooierijen in Turnhout weer tot leven. Frans Cavents, de vader van Basil en leerlooier,

was jarenlang lid van de Turnhoutse Kinoclub. Hij maakte in 1942 een film waarin het volledige looiproces wordt getoond.

Bovendien bood Basil Cavents ons nog enkele originele filmbanden van Turnhout in de jaren 1940, '50 en '60 aan om met hulp van de Erfgoedcel Noorderkempen te laten digitaliseren.

Het bestuur van Taxandria dankt hem voor de schenking van deze dvd en de digitale kopieën aan onze Kring. Voortaan worden ze bewaard in het Turnhoutse stadsarchief.

Begin juli bood dhr. Cavents aan om een artikel te schrijven voor het volgende jaarboek over de werking van de leerlooierijen en specifiek die van Turnhout. Het opzoekings- en schrijfwerk vlotten ondertussen goed...

Taxandria Jaarboek scoort op academisch vlak

Misschien moeten we het met een stevige korrel zout nemen, maar volgens de website van de Centrale Bibliotheek van de K.U.Leuven was in 2011 het *Taxandria Jaarboek* er de op drie na meest gebruikte (papieren) tijdschrifttitel.

Enkel de *Bijdragen tot de geschiedenis*, *Eigen Schoon* en *De Brabander* en de *Cahiers Bruxellois : revue d'histoire urbaine* werden vaker opgevraagd.

<http://cbkuleuven.wordpress.com/2012/04/05/meest-gebruikte-tijdschriften-in-2011/>

Een interessante schenking van kantpatronen

Door bemiddeling van bestuurslid Guido Landuyt wil mevrouw Van Asshe-Slegers een interessante schenking doen. Ze beschikt over een groot aantal kantpatronen en archief van het Turnhoutse kantkantoor Dierckx-Van Pelt. Hoewel ook Brugse musea interesse tonen, wil ze haar collectie gratis schenken aan de Turnhoutse musea. We bedanken mevrouw Van Asshe-Slegers alvast voor het vertrouwen dat ze stelt in Taxandria en TRAM41.

Ook mevr. Lea Huygens contacteerde Taxandria voor een schenking van kant en kantmateriaal van het kantkantoor Huygens-Dewit.

Digitalisering oude films Sint-Victor

Na de digitalisering van vele oude films van het Heilig Graf in 2010, hebben we opnieuw het voorrecht om enkele voor Turnhout en omgeving belangrijke films via Erfgoedcel Noorderkempen te mogen omzetten. Broeder Luc Van Dyck van het Sint-Victor bood ons enthousiast enkele films aan

met onder andere een turnfeest in 1951 en 1957, gefilmd door Jef Van Nooten (!), het schooltoneel Lucifer van Vondel door leerlingen, een jubileum in de kloostergemeenschap van de Broeders van Liefde in 1949, een H. Communie op school in 1952, ...

Ook hem danken we hartelijk voor het vertrouwen. We kijken uit naar het resultaat.

De Taxandriatuin als feeëriek decor

Op vraag van fiere (schoon)vader en Taxandrialid Jef Abbeel werden op 28 juli de trouwfoto's van dochter Ellen en Philip Hulpiau in de renaissance-tuin van het Taxandriamuseum genomen. We wensen het bruidskoppel een gouden toekomst.

Taxandria in tijdschrift voor Brabants heem en erfgoed

In het juni-nummer van dit jaar van *In Brabant, Tijdschrift voor Brabants Heem en Erfgoed* schreef Frans Theuws, hoogleraar Middel-eeuwse archeologie aan de Universiteit van Leiden een belangwekkend artikel over de Kattenberg te Bergeijk. Hij besteedt hierin heel wat aandacht aan de opgravingen die Bergeijkenaar P.N. Panken en

de eerste voorzitter van Taxandria, Louis Stroobant in 1903 in Bergeijk deden. Ook de unieke Merovingische knikwandpot die Stroobant toen opgroef en die zich nu in de Taxandriacollectie bevindt, wordt uitvoerig besproken en bleek van kostbare waarde te zijn voor het archeologisch onderzoek. Tenslotte werd verwezen naar de warme ontmoeting in 2010 tussen de Vrienden van het Eichamuseum en het Taxandria-bestuur, net zoals de degelijke ontvangst van Theuws door Maria Wouters in het Taxandriamuseum.

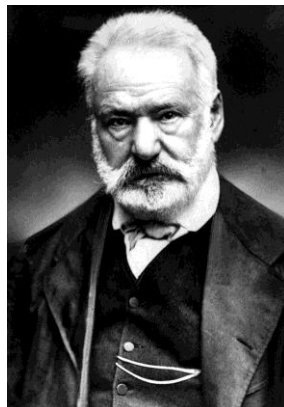
Zonder het niet aflatende onderzoek en bemiddeling van ons zeer gewaardeerd Taxandrialid en Bergeijkenaar Johan Biemans waren deze bevindingen nooit bekend geworden. Waarvoor zeer vriendelijke dank!

Bert Hendrickx

Even opfrissen: 25, 50, 75, 100, ... jaar geleden

- In 1412 en de daaropvolgende jaren vonden verschillende middel-eeuwse tornooien op het *voorgeborgh* van het kasteel plaats.
- Op 17 augustus 1512 riep de vermaarde leraar aan de hogeschool van Leuven, Adrianus Boyen, de latere paus Adrianus VI, (oud-) Turnhoutenaar Joannes Driedo tot doctor in de godgeleerdheid uit.
- In augustus 1587, 425 jaar geleden werd Turnhout opnieuw bezet door troepen. Rond het kasteel en in het "Grootenhout" (Gielsbos) werd als gevolg van houtkapping grote schade aangericht. De molenmakers vreesden dat in de naaste toekomst geen "goedt houdt" voor herstel meer voorhanden zou zijn.
- Op 1 september 1687 begon men de fundamenten te leggen van een kwartier van het klooster van het H. Graf. In de annalen wordt tot de zevende steen vermeld en wie hem plaatste. Het waren natuurlijk allen vooraanstaande personen die om een of andere reden bij de bouw betrokken waren.
- Vijf dagen later keurde Maria Van Zimmeren het verzoek van Gerardus Knijff, abt van de St. Michielsabdij te Antwerpen goed. In dit verzoek, ingediend door bemiddeling van het Turnhoutse stadsbestuur, vroeg hij om te Turnhout een Norbertinessenklooster te mogen optrekken. Veertien dagen later kocht Elisabeth Wittens, een

begijn op het begijnhof van Mechelen, een goed gelegen op de Graatakker. Op het door haar aangekochte goed kwamen zich drie Norbertinessen vestigen. Het waren Agnes Willemssen, eerste priorin, Catharina van den Eynde en Maria Catharina van Hove. Dit was het begin van het klooster "Sint Agnetendal".

- Op 20 augustus 1837, 175 jaar geleden, schreef Victor Hugo over Turnhout in zijn *En Voyage: France et Belgique*. Het volledige sfeerbeeld is te lezen in *Turnhout, onverwachte schrijvers over een kleine stad* van Leen Huet.
- Op 10 augustus 1887 viel er zeer fijne sneeuw te Turnhout. Zes dagen later werd $-0,6^{\circ}\text{C}$ genoteerd!
- Op 22 september 1887, 125 jaar geleden werd de school in de Apostoliekenstraat (toen een afdeling van het St-Jozefcollege) ingewijd.
- Op 21 augustus 1937 werd de Sint-Maria-Chiro gesticht.
- 75 jaar geleden werd het Kursaal geopend. In De Week van 19 oktober 1937 staat: *Even na 5 uur noodigde de heer Boeckaert het gezelschap uit zich voor den monumentalen trap te scharen die naar de feestzaal leidt. Hier dankte hij de heeren Peeters en Maas, de exploitanten, omdat zij het hadden aangedurfd deze grootsche onderneming op zich te*

nemen. Verder huldigde hij het gemeentebestuur onzer Stad om de voorkomendheid waarmede het de nieuwe onderneming tegemoet zag. Dan huldigde hij alle de Turnhoutsche aannemers die het hunne hadden bijgebracht om de zaal volledig in orde te brengen, en eindelijk sprak hij vol lof over de ondernemers Derks en Hendrickx die dit prachtig gebouw hadden opgetrokken. Aan dezen laatsten vroeg hij ten slotte het symbolisch lint door te knippen en den toegang tot de zaal te openen.

- In datzelfde jaar 1937 werden voetbalploeg Goldstar van het Sint-Jozefcollege en de bridgeclub Goldstar opgericht.
- In 1962 schreef Raymond Peeters '750 jaar Turnhout, Stad en Vrijheid'.
- Op 1 september, 50 jaar geleden, teisterde een hevige brand het Heilig Graf.
Op diezelfde dag vestigde de Stedelijke Handelsschool zich in de Gemeentestraat en werd Tennisclub Den Breemt opgericht.
- 25 jaar geleden, op 1 augustus 1987, vond de oprichting van de stedelijke milieudienst plaats.
- Op 1 september van hetzelfde jaar was er de fusie van de normaalscholen van het H.Graf en het Sint-Pietersinstituut
- Drie dagen later werd de vernieuwde de Merodelei officieel heropend.

Bert Hendrickx met dank aan Willy Van Sprengel

Redactie

(cultuur)historische activiteiten en suggesties kan u versturen naar taxandriavzw@gmail.com of contacteer Bert Hendrickx (zie gegevens op de achterkant van de nieuwsbrief). Alvast bedankt!

"He's had it": Lt Salmon heeft zijn bekomst...

Over het sneuvelen van Luitenant Thomas William SALMON, van het 49e Reconnaissance Regiment, 49e (West Riding) Infantry Division, genaamd "Polar Bear Division", bestaan drie nogal uiteenlopende verhalen. Zij zijn opgenomen in *"In het spoor van de Ijsberen"*, van Francis Huijbrechts (TAXANDRIA 2008-LXXX, pp.240-242). Mogen wij daar aan even herinneren.

Portret van Luitenant Thomas William SALMON. Collectie Luc Cox, herkomst Stuart Christison, neef van de luitenant.

Versie van Luitenant George BOWMAN, MC.¹

Onder nr. 7 in zijn dagboek schreef hij (ik citeer de vertaling in het Nederlands van Francis Huijbrechts (op.cit.), p.240-241 die de Engelse tekst nauwkeurig volgde): "(...) toen wij de stad binnen kwamen werd N° 3 Troop (Luit. G. J. Newman) vooruit gestuurd naar de belangrijkste opgeblazen brug over het kanaal. De luitenanten Newman en Salmon gingen te voet verder om Duitse posities aan de overkant nauwkeurig vast te leggen en om een beschieting met 3 inch mortieren te leiden. Toen ze de kanaaloever naderden opende een Spandau² het vuur en luitenant Salmon kreeg de volle laag. Luitenant Newman kon zich nog net op tijd achter een stapel bakstenen gooien. Het duurde een tijdje eer we de gewonde officier daar weg konden halen omdat de buurt

¹ Luitenant George Bowman werd vereerd met de Military Cross (Jeremy Taylor, *This Band of Brothers. A History of the Reconnaissance Corps of the British Army* (Bristol, 1947), *Decorations*, p. 93. Hij reed als eerste bevrijder op 7 mei 1945 met zijn Troop 1 en met Troop 4 (Lt John Rafferty) van B Squadron, 49th Recce Regiment, het Dam Plein van Amsterdam op.

² Duits machinegeweer met enorme vuursnelheid.
Nieuwsbrief Taxandria 3, 2012

onder vuur lag. Ik vervoegde evenwel met mijn eigen Troop N° 3 Troop en we bestookte heftig de andere oever met Besa en 37 mm³ tot luitenant Newman hem er weg kreeg . Tom werd snel naar het hospitaal gebracht maar overleed voor hij kon worden geopereerd. Hij was een prachtkerel en wij misten hem allemaal meer dan we wilden toegeven. Zijn Troop verafgoodde hem en door zijn dood waren ze helemaal van de kaart."

De inhoud van dit verhaal is als enige versie zonder commentaar overgenomen door Sam Van Clemen.⁴

Versie van Theo Looyens

Als twaalfjarige jongen had hij op de dag van de bevrijding gefungeerd als misdienaar in de Begijnhofkerk. Er kwamen *"twee rupstankjes"* het begijnhof binnengereden, (ik citeer) *"met Thomas Salmon aan de leiding."*⁵

Salmon zou toen met T. Looyens naar de kerkzolder zijn opgeklommen om de overkant van het kanaal te bekijken(...). Daarna reed hij met het rupsvoertuigje in de richting van het kanaal. De jongen liep met hen mee tot een bepaald punt in de Oude Vaartstraat, doch de Britten deden teken dat hij moest stoppen want het werd te gevaarlijk.(...) (In de buurt van de Nieuwe Kaai) (ik citeer) *" Links zat de vijand (...) en zo kregen ze hem (Salmon) waarschijnlijk te pakken. Een scherpschutter(...). De chauffeur is direct teruggedraaid(...) Ze hebben hem direct naar het hospitaal in de Warandestraat gedaan".*

Versie van Corporal Rupert E. Dorgan⁶, bestuurder van de *command carrier* van Luitenant Salmon.

Velen kennen al de foto die François Boone op 24 september 1944 trok van luitenant Thomas Salmon⁷. Voordat hij op *"recce"* trok, stond deze, ontspannen lachend, voor *"Het Steentje"*, het politiebureau aan

³ De boordwapens van de zware pantserauto's Humber Mark IV van de Recces waren BESA machinegeweren en 37 mm. kanonnen.

⁴ 800 jaar TURNHOUT. Een stadsgeschiedenis (Turnhout, 2011), p. 173 *"1944 TOM SALMON"*.

⁵ Francis Huijbrechts, op. cit., pp. 241-242.

⁶ Francis Huijbrechts, op. cit., p. 239. Vertaling van de brief van Rupert Dorgan aan ons van 23 september 2003.

⁷ Sam Van Clemen, op. cit., p 173; Patrick Delaforce. *The Polar Bears. Monty's left flank. From Normandy to the relief of Holland with the 49th Division* (Alan Sutton Publishing Ltd, 1995), p. 153.

de Grote Markt, midden in een groep Turnhoutenaars, waaronder diverse geestelijken. Ik citeer weer de vertaling door F. Hijbrechts: “ *Luitenant Salmon keerde terug naar het voertuig en gaf me bevel om door de Patersstraat naar een kanaalbrug te rijden. Onderweg kregen we te maken met geweervuur, zodat we ons zo klein mogelijk maakten . Ik reed door de goot voor de huizen, tot ik een opening zag aan de rechterkant. Ik draaide erin, uit het zicht van de Duitsers.*⁸ *Luitenant Salmon, J. Horner en ikzelf stegen uit. Horner kreeg te horen dat hij de straat moest oversteken en dat hij zijn Bren*⁹ *moest opstellen met een zicht op de omgeving van de brug. Luitenant Salmon stapte de binnenplaats op, achter de huizen. Ik zei Horner dat het geen goed idee was om de straat over te steken, hij was het daarmee eens en deed dat dus niet. Daarop volgde ik luitenant Salmon.*

Ik had nog maar een paar yards afgelegd toen ik plots een salvo hoorde. Ik gong voorzichtig verder en trof de luitenant op de grond aan. Het was vrij lastig om hem mee te nemen omdat ik het natuurlijk zeer onverstandig vond om rechtop te gaan staan. Dichter bij de carrier kreeg

ik hulp van Horner. Wij legden de luitenant achteraan op de carrier en we keerden terug naar het stadsplein. De mensen hadden daar de ernst van de situatie niet in de gaten, tot een jong meisje op de carrier sprong en naar de mensen riep dat ze ons moesten doorlaten. We kwamen aan een plaats met een deur in een bakstenen muur. Enkele nonnen kwamen buiten en namen de luitenant mee binnen. Kort daarop kwamen zij buiten met zijn bezittingen en ze zeiden dat hij dood was. Het jong meisje bracht ons terug naar het grote plein en naar een plaats waar ik me wat kon wassen”.

Foto: veteraan Rupert Dorgan te Utrecht op 7 mei 2005, tijdens de viering van de 60e verjaardag van de bevrijding van de stad door de Polar Bears. Foto J. Boone.

⁸ Het betreft het bedrijf Bluekens (bouwmaterialen).

⁹ Bren gun, Engels mitrailleurgeweer, kal. 303 (7,7 mm.)

Ons besluit

Ik twijfel er niet aan dat luitenant Thomas William SALMON inderdaad gesneuveld is, zoals *corporal* Rupert E. DORGAN het beschreef.

Wijlen Rupert E. DORGAN, van wie ik op 18 september 1994 kennis maakte op het stadhuis in Turnhout en die een echte vriend werd, is voor mij een geloofwaardige kroongetuige. Hij bestempelde het relaas van luitenant George BOWMAN op dit punt althans als **volledig onjuist**. “*Squadron B*” van het 49^e *Reconnaissance Regiment*, de eenheid die Turnhout op 24 september 1944 als eerste bevrijder binnen reed, bestond uit vier “*Troops*” (pelotons), namelijk **drie “Scout Troops”(verkenners)**, uitgerust met zware en lichte pantserauto’s (L.R.C). Luitenant Bowman voerde het bevel over *Troop*1. *Trooper* Joseph Hoadley met zijn lichte pantserauto maakte daarvan deel uit. Daarnaast was er een “*assault troop*”, geleid door luitenant Thomas W. Salmon, bestaande uit *half-tracks* met infanteristen.

Het was R. Dorgan die de “*command carrier*” van de “*assault troop*” bestuurde. Naast Cpl Dorgan telde de bemanning van het rupsvoertuig luitenant Salmon, commandant van de *assault troop*, Johnny Horner, brengun-mitrailleur, en Eduard Anthony, radio operator (die later zwaar gekwetst werd¹⁰).

Op 2 september 2002 en 3 januari 2003 gaf Rupert me al telefonisch een beschrijving van wat hij op 24 september 1944 meemaakte. Dit bevestigde hij per brief op 23 september 2003. Hij zegde dat zijn luitenant, na de foto op de Grote Markt, niet lang ter plaatse bleef staan.

Korte tijd nadien verzocht hij zijn carrier bemanning op verkenning in de richting van de kanaalbrug te rijden, aldus “*doing an O (b)servation P(ost) for the mortars on the canal bridge*”, met het oog op het opstellen van een observatiepost (?) aan de kanaalbrug.

Ik legde Rupert een plattegrond voor. Daarop toonde hij de weg welke hij met zijn *carrier* volgde van de Grote Markt (waar hij gestationeerd stond) langs de Patersstraat naar de Koningin Elisabethlei en brug 1.

Op de schets stipte hij de plaats aan, ter hoogte van de aansluiting met de Steenweg op Oosthoven, waar Joe Hoadley met zijn lichte pantserauto in de Patersstraat stond, schuin tegenover de Theobalduskapel. Rupert zegde niet dat hij zijn carrier even tot stilstand zou gebracht hebben ter hoogte van de directeurswoning van “Gazelec”¹¹.

¹⁰ Jeremy Taylor, “*This Band of Brothers...*, op. cit., “*Wounded in action*”, p. 92.

¹¹ Geschreven relaas John Peters, Francis Huijbrechts, Taxandria, op. cit., p. 238. *Nieuwsbrief Taxandria* 3, 2012

Onderweg werden zij met Duits geweervuur “begroet”. Op 3 à 4 meter van de brug zagen zij aan de rechtekant een “gate” (toegang) van wat Rupert noemde een “brick factory” (de firma in bouwmaterialen Bluekens). De carrier reed naar binnen, aldus werden zij beschermd door “stacks of bricks” (stapels bakstenen) en konden de Duitsers hen niet meer opmerken. Zij stapten uit de carrier. Terwijl Rupert richtlijnen gaf aan de schutter Johnny Horner, was luitenant Salmon de “binnenplaats opgestapt, achter de huizen.”¹² Rupert volgde hem een paar meters en hoorde een salvo. De luitenant lag op de grond. Mitrailleurvuur uit een Spandau had hem getroffen. “The wound was far too big for a sniper”, de wonde was veel te zwaar om door een scherpschutter te zijn veroorzaakt.

Met veel moeite werd de luitenant in de carrier gelegd en *full speed* werd naar het centrum terugge-stevend. Onderweg passeerde de carrier de lichte pantserauto van Joe Hoadley. Deze schreef me: “He (Dorgan) slowed down to

get past us and I saw Lt Salmon slumped over in the compartment next to Dorgan, I said to Rupert :”How is he?” and he replied “He’s had it” and carried on towards Turnhout”. “Ik vroeg Rupert hoe het met de luitenant gesteld was en hij antwoordde: “hij heeft zijn bekomst”¹³”.

Foto: een carrier met “Polar Bear” badge. Nr 56 betekent dat het voertuig hoorde bij het 2nd Battalion Gloucestershire Regiment (Polar Bear Division). Getrokken op het strand van Arromanches.5 juni 2004. 60e verjaardag van de ontschepping. Foto J. Boone.

Rupert Dorgan vertelt verder hoe hij de zieltogende luitenant kon binn brengen bij zusters “in a small infirmary”, te weten het oude gast-

¹² De plaats is nu benomen door restaurant “Largo Dox”, Koningin Elisabethlei 92.

¹³ Brief Joe Hoadley, z.d.,vert. Francis Huijbrechts, Taxandria, op. cit., p. 241.

huis waar werd vastgesteld dat Lt Salmon overleden was. In zijn verhaal is er nergens sprake van dat de carrier zou omgereden hebben naar het begijnhof, evenmin dat luitenant Salmon samen met luitenant G. J. Newman (*Troop 3*) te voet de kananaal boord zou geïnspecteerd hebben.

Rupert's battledress was volledig besmeurd met Lt Salmon's bloed. Later kon hij zich wel wassen, doch het duurde dagen voor hij een nieuwe battledress kreeg.

Zo is Luitenant Thomas William Salmon, vroeger *policeman*, daarna lid van de *Guards*, vervolgens *1st lieutenant* en commandant van de "*Assault Troop*" van het B Squadron, 49^e Reconnaissance Regiment, de dag zelf van onze bevrijding als eerste "*Polar Bear*" moedig aan zijn einde gekomen. Volgens wat Rupert me vertelde was de luitenant soms nogal roekeloos. Hij dacht dat hem niets zou kunnen overkomen... Niet lang nadat de opgewekte en lachende figuur van de luitenant door François Boone op de Grote Markt was gefotografeerd, sneuvelde hij bij brug 1...

Het verhaal van *corporal* Rupert Dorgan, die bestendig bij zijn luitenant gebleven is en bevestigd is door *trooper* Joe Hoadley, stemt met de waarheid overeen.

De essentie ervan is overgenomen in mijn uiteenzetting als "Oorlogsgetuige"¹⁴

Jacques Boone

Viering 68ste verjaardag van de bevrijding op 22 september

Op **22 september** zal een herdenking plaatsvinden op de Stedelijke Begraafplaats van Turnhout, aan de Kwakkelstraat.

De plechtigheid zal plaats hebben om 11 uur. Verzameling om 10 u 30 voor de ingang van de begraafplaats.

Een vrij belangrijke groep Britse veteranen van de PBA, geleid door Dennis Dimond, penningmeester-secretaris van de PBA, zullen daarbij aanwezig zijn. O. m. burgemeester Stijnen, Sam Van Clemen evenals Jacques Boone zullen kort de aanwezigen toespreken.

¹⁴ "De Tweede Wereldoorlog in Turnhout. Zeven Turnhoutenaren vertellen hun verhaal. Oorlogsgetuigen" DVD, Stad Turnhout, 2011.
Nieuwsbrief Taxandria 3, 2012

Boek: Met Nest en Feel door Tielen in 1913

Hilde Devos uit Tielen schreef het boek "Met Nest en Feel door Tielen in 1913" en schenkt de opbrengst aan de VZW Gehandicaptenzorg Kasterlee-Lille.

Het boek leidt u met een kaart door een verhalenwandeling (5 km) langs Tielens bouwkundig erfgoed van vóór 1913. Het licht de betekenis toe van straatnamen en plaatst vier Tielense volksverhalen in historische taferelen. Ze worden nieuw verteld op de plaatsen waar ze zich destijds voordeden.

Met Nest en Feel door Tielen in 1913 boeit ook als naslagwerk met meerdere invalshoeken, want de inhoud is uitgebreid verantwoord. Etymologie, folklore en heemkunde, geografie, geschiedenis en religie kruiden het geheel.

Vier oude prentkaarten en een veelvoud aan foto's van nu geven het werk kleur en bieden een geheugensteuntje bij het verder nagenieten thuis. Kaders en lettertypes, samen met de inhoudstafel, helpen u de onderwerpen snel terug te vinden. Deze uitgave telt ruim 100 bladzijden in handig A5-formaat.

U kan vooraf intekenen. Dan kost dit werk u 15 €. Na ontvangst van dit bedrag op het rekeningnummer BE69 7895 7780 5978 reserveren zij voor u een exemplaar. Vanaf 23 september 2012 kan u het afhalen in de bibliotheek van Tielen.

Archief in de kijker: Journalist José Heerman

José Heerman wordt op 21 augustus 1913 geboren in Sint-Niklaas en groeit op in Duffel. Hij verlaat als jonge knaap van 15 jaar de schoolbanken om te gaan werken, maar studeert later bestuurswetenschappen, boekhouden, handelswetenschappen in avondles op de Gewestelijke Sociale School en de Katholieke Vlaamse Hogeschool. Van 1929 tot 1942 werkt hij op de administratie van het weekblad "De Stad Antwerpen" en tussen 1939 en 1943 eveneens voor uitgeverij "De Spaarnestad". In 1936 verschijnt een eerste persartikel van hem in "Hooger Leven" en vanaf dat jaar schrijft hij ook voor "Ons Duffel" (zie inventarisnr. 673).

Na zijn huwelijk verhuist hij in 1939 naar Turnhout, waar hij een boek- en papierhandel opent in de Otterstraat ("De Pelikaan"). Vanaf 1945 werkt hij als freelance journalist voor verschillende katholieke kranten. Hij geeft ook in eigen beheer in 1945-1947 "t Trouwe Kempenland. Katholiek Weekblad voor

de Kempen" uit (zie inventarisnr. 329-341). Als in 1958 Gazet van Antwerpen een kantoor opent in Turnhout, werkt hij er als redacteur. In 1960 stapt hij over naar De Standaard/Het Nieuwsblad, waar hij als regionaal redacteur blijft werken tot zijn pensioen in 1978. Van oktober 1964 tot september 1965 verschijnt "Pers-Echo", een lokaal maandblad in eigen beheer. José Heerman is vanaf 1959 adjunct-secretaris van het Economisch Komitee voor de Kempen (zie inventarisnr. 377-378), vanaf 1954 lid van de "Stichting voor de Kempen" (zie inventarisnr. 324-325) en vanaf 1968 voorzitter van de VVV Turnhout (zie inventarisnr. 215, 427-432). Hij is één van de bezielers van de Turnhoutse Persbond en van het Nationaal Museum van de Speelkaart dat in 1969 zijn deuren opent (zie inventarisnr. 314-323).

Vanaf 1945 bouwde José Heerman een uitgebreid "tekstarchief", bestaande uit documentatiemappen, en een fotoarchief uit over de Antwerpse Kempen. In 1966 bracht hij dit archief en zijn werkkamer onder in een woning in het Begijnhof (de "infirmierie"), in 1974 volgde een verhuizing naar een andere begijnhofwoning.

Bij zijn pensionering in 1978 bestond het "tekstarchief" uit zo'n 500 mappen. Het fotoarchief omvatte 60.000 negatieven in 4.200 omslagen, doorzoekbaar aan de hand van een drievoudig steekkaartensysteem.

In 1999 werd door de familie Heerman een inhoudslijst van het "tekstarchief" en fotokopieën van de steekkaarten als toegang op het fotoarchief bezorgd aan het Stadsarchief Turnhout.

Het archief en de documentatiecollectie waren volgens de oorspronkelijke inhoudslijst samengesteld uit 5 delen:

- 1) Onderwerpsmappen met in diverse kranten gepubliceerde teksten, persmededelingen, briefwisseling
 - 2) Onderwerpsmappen betreffende zeer specifieke onderwerpen, bv. personen
 - 3) Volledige jaargangen van "t Trouwe Kempenland"
 - 4) Onderwerpsmappen aansluitend bij deel 2
 - 5) Chronologisch geordende persteksten van J. Heerman
- In totaal: 297 archiefdozen.

Het archief bevat vooral onderwerpsmappen betreffende de Antwerpse Kempen. Ze bevatten vaak zowel archief van José Heerman (briefwisseling, eigen persteksten) als documentatie (krantenknipsels, drukwerk). Vanaf 1978 betreft het vooral documentatie. Voorts bevat het archief chronologische reeksen van eigen persteksten (getypt), briefwisseling met krantenredacties en andere lokale correspondenten, documentatie over journalistiek, pers en media, verkiezingen, stukken betreffende VVV Turnhout. De titels op de oorspronkelijke onderwerpsmappen zijn zoveel mogelijk letterlijk overgenomen, tenzij ze te onduidelijk waren.

Bart Bruyninckx, Frans Caers en Bart Sas

Erfgoed in de media en op het internet

- De ODIS-databank (<http://www.odis.be/ned/opc/databankframe.htm>) bevat gegevens over de geschiedenis van het **middenveld** in Vlaanderen en België, meer bepaald over organisaties of intermediaire structuren, personen die in het middenveld actief waren, publicaties van en over deze organisaties en personen en archieven die door hen werden nagelaten.
ODIS realiseert een dynamische contextuele **databank**. Tal van gegevensverzamelingen, instrumenten en repertoria over het onderwerp worden er samengebracht. Die gegevens worden aangevuld, geactualiseerd en met elkaar verbonden.
Als u bijvoorbeeld 'Turnhout' of 'Kempen' ingeeft, bekomt u tientallen beschrijvingen, biografieën, periodieken, ...
- De beeldbank van de Universiteitsbibliotheek Gent bevat tienduizenden afbeeldingen uit de meest uiteenlopende collecties. Van

eeuwenoude handschriften en papyri, foto's en curiositeiten uit 19de en 20ste-eeuwse verzamelingen. Stukken van de historische collecties worden hier integraal ontsloten en met een Creative Commons licentie gratis en in hoogste resolutie beschikbaar gesteld. Zie <http://adore.ugent.be/>

- Historisch Project Politiek Personeel Provincie Antwerpen <http://www.ppant.be/> presenteert de resultaten van het onderzoeksproject "Politiek Personeel Provincie Antwerpen" dat in opdracht van het provinciebestuur van Antwerpen wordt uitgevoerd.

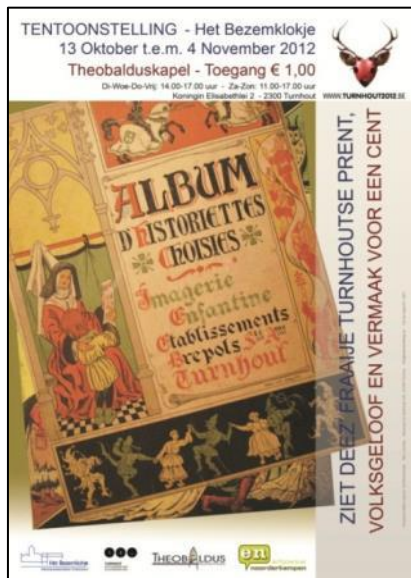
Naast meer informatie over het hoe en het waarom van dit project, vindt u er een databank over alle provincieraadsleden, bestendig afgevaardigden, gouverneurs en griffiers die de provincie Antwerpen sinds 1830 heeft gekend. De verkiezingsresultaten voor de provincieraad sinds 1836 worden eveneens aangeboden.

Het is de uitdrukkelijke bedoeling van het PPA-project verder onderzoek naar de geschiedenis van de provincie Antwerpen en van haar politiek personeel te bevorderen.

- Heemkundekring Het Bezemklokje van Turnhout heeft sinds enkele maanden een zeer verzorgde en uitgebreide website: <http://hetbezemklokje.be>

Hier lezen we dat tussen 13 oktober en 4 november de heemkundekring een tentoonstelling over Turnhoutse Mannekensbladen organiseert.

Het Bezemklokje zal in de tentoonstelling niet alleen de drukkers en het productieproces be-

lichten, maar vooral trachten om de tijdsgeest waarin de prenten werden gemaakt te begrijpen. In een tijd dat heel veel mensen in Turnhout nog ongeletterd waren, hebben de mannekenbladen de jeugd en de volwassenen op een plezierige manier iets bijgebracht. Voor meer informatie kan u steeds contact opnemen met het bestuur via info@hetbezemklokje.be.

- <http://www.tvvl.be> is de website van de Turnhoutse Vriendenkring voor legermateriaal.

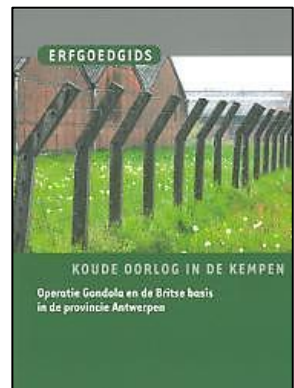
Hun doelstelling is het in stand houden van Belgische Legervoertuigen en toebehoren, het levendig houden van het kazerneleven OCNR 3 Kazerne Majoor Blairon Turnhout en dit met static shows en tentoonstellingen, deelnemen aan 'treffens' voor legervoertuigen en oldtimershows en diversen, individuele rondritten en uitstappen.

- Koude oorlog in de Kempen - Operatie Gondola en de Britse basis in de provincie Antwerpen

Deze publicatie is de dertiende in de reeks Erfgoedgidsen, uitgegeven door de dienst Erfgoed van het provinciebestuur Antwerpen in samenwerking met Openbaar Kunstbezit in Vlaanderen. De reeks heeft oog voor vergeten patrimonium en brengt dit op een boeiende manier tot leven.

Diep in de Kempen verscholen lag decennialang een Britse basis. Deze diende om het Rijnleger van de Britten in geval van nood snel en efficiënt te kunnen bevoorraden. Het ontstond op papier op 12 november 1952 in het Gondola-akkoord. Volgens die overeenkomst zouden er negentien opslagplaatsen komen, vier kampen voor manschappen en twee woonwijken in Lier en Herentals.

<http://www.openbaarkunstbezit.be/boeken/koude-oorlog-de-kempen>

- Sofie Dirx is studente filmstudies. Ze onderzoekt momenteel de bioscoopgeschiedenis van Turnhout. Daarvoor is ze nog op zoek naar getuigenissen, anekdotes, documenten... van mensen die vroeger iets met het Turnhoutse cinemaleven te maken hadden. Of

het nu gaat om mensen die vroeger in een cinema werkten of om mensen die vaak een bioscoop bezochten, mensen die artikels of programmaties publiceerden of bijhielden.... dat doet er niet toe. Als u hierover informatie hebt, kan u een mail sturen naar: sofiedirx@gmail.com

- Wil u meer lezen over bijv. een Zeppelin boven Turnhout in 1914 of een 'veldslag' in Turnhout bij een rumoerige betoging in 1955? Ga dan zeker eens kijken bij <http://kranten.kb.nl/>
Op deze site vindt u historische kranten en Nederlandse dagbladen uit de 17e, 18e, 19e en 20e eeuw.
Met een handige zoekfunctie kan u de meest uiteenlopende trefwoorden ingeven.
- <http://www.planehunters.be/> en <http://planehunter.wordpress.com/> zijn aan te raden voor al diegenen die de artikelenreeks van Jozef Van Troy over neergestorte oorlogsvliegtuigen nauwgezet volgden. "De Planehunters Recovery Team" is een team van vrijwilligers uit Herentals dat onderzoek doet naar neergestorte vliegtuigen uit de Tweede Wereldoorlog. Sinds 2011 is er een samenwerking met de RAF 51 Squadron History Society om te zoeken naar RAF 51 Squadron crash sites in zowel België en Nederland.

Tentoonstelling over de Lieremanschilders

Mevrouw Bea Geudens van de Dienst Toerisme-Heemkunde van Oud-Turnhout dankt Taxandria voor de actieve hulp bij de zoektocht naar mogelijke bezitters van werken van Lieremanschilders. Uiteindelijk heeft de dienst veel antwoorden gekregen op onze oproep. Alleen voor wat de schilders Sohie en Surinx betreft zijn er weinig nieuwe werken boven water gekomen (buiten de schilderijen die ze al kenden van een vorige tentoonstelling).

Mocht u eigenaar zijn van één van deze schilders en wil u alsnog een kunstwerk van een lieremanschilder in bruikleen geven, dan kunt u dit melden via info@hofkevanchantraine.be.

De tentoonstelling vindt plaats van 3 november 2012 tot 6 januari 2013 in het Hofke van Chantraine, de voormalige pastorie in de Kerkstraat.

Kempisch kruid: Kruidenworkshop TRAM41 geïnspireerd door het Plantenalbum van Jos Aerts

Jozef 'Jos' Aerts (1909 – 1982) is een ras-echte Turnhoutenaar, fier op zijn afkomst en verbonden met zijn stad en geboortegrond. Zijn encyclopedische werken over het Turnhouts dialect en de Turnhoutse plantenwereld vormen een rijke bijdrage aan het patrimonium van de hoofdstad van de Kempen.

Bij het in kaart brengen van Turnhoutse 'bloeiende planten' ging Aerts bijzonder methodisch te werk: met nauwkeurige pentekeningen en wetenschappelijke achtergrondinformatie legde hij meer dan negenhonderd planten vast. Enkele jaren geleden gaf Taxandria dit plantenalbum uit.

Lien Jordens is herboriste en klinisch psychologe. Ze is gefascineerd door planten en kruiden en verwonderd over de alchemie van de natuur en de werking van de zintuigen. 'Alles zit zo schoon ineens', zegt ze terwijl ze bloemen plukt, kruiden droogt en geuren en smaken distilleert. In Liens wereld spreken mensen amper, ze ruiken en proeven er de vreemdste gewassen die pas bij benadering hun geheimen prijsgeven. Men pendelt er tussen woordeloze verwondering en oude kennis, tussen bloei en verrotting, tussen ongrijpbare geuren en extracten op fles.

Workshop in het Taxandriamuseum door TRAM41 (duur: 3 uur)

Zaterdag 1 september: van 10 tot 13 uur of van 15 tot 18 uur

Zaterdag 6 oktober: van 10 tot 13 uur of van 15 tot 18 uur

Inhoud:

Kennismaking met het werk van Jos Aerts

Selectie van een aantal planten die in hun eigenheid worden voorgesteld. Verhalen over hun roots, geheimen en medicinale werking,...

Verwerking van deze planten in 2 à 3 persoonlijke preparaten. (vb. kruidenthee samenstellen, een crème maken, een kruidig hapje of drankje)

Deze info wordt ook gebundeld in een thema-boekje om thuis zelf mee aan de slag te gaan.

Prijs: 20 euro

Maximum 10 personen per workshop

Inschrijven via uitinturnhout@turnhout.be of 014 44 33 55

Nieuwsbrief Taxandria 3, 2012

Reacties van leden

Filip Cremers meldde een fout in Nieuwsbrief 2/2012 p. 14 in de rubriek "Even oprissen". *De stichting van het bedrijf Van Genechten – Glénisson dateert van 1833 (niet 1837). De originele overeenkomst bestaat nog en wordt in de archieven van Van Genechten bewaard. De onderneming is dus van 1833 al starten de activiteiten officieel pas in januari 1834.*

Lus Smets uit Turnhout ging enthousiast in op de oproep van de vorige nieuwsbrief i.v.m. een wielervedstrijd. (SAT Prentkaart 81_300)

Hij gaf volgende namen door:

3. Lus Smets (hijzelf dus). Hij was toen 17 of 18 en dus moet de foto dateren van 1953 of 1954.

5. Johan Smets

6. Alfons Smets

7. Marcel Laurysen

8. vrouw van Marcel

Vriendelijke dank voor jullie reacties.

Foto (voorlopig?) onbekend nummer 8 en 9

Het stadsarchief van Turnhout bevat heel wat foto's waarvan de inhoud onbekend is.

Foto's 00283-01 en 02 tonen ongetwijfeld belangrijke figuren van oude Tijlfeesten. Wie herkent hen en wanneer was dit?

Stuur uw antwoord naar taxandriavzw@gmail.com met vermelding van nummer 8. Alvast bedankt.

Het is voor iedereen duidelijk dat nr. 3 Richard Proost is. Maar wie zijn de andere personen? Wat is de reden van deze bijeenkomst?

TURNHOUT

CULTUURSTAD VAN
VLAANDEREN 2012

Met steun van de
Vlaamse overheid

V.U.: Bert Hendrickx - Hertestraat 18 - 2300 Turnhout - taxandriavzw@gmail.com